

Een leven lang leren voor iedereen

Een analyse van het discours omtrent de doelstellingen van Teleac/NOT

Marita Mulder
3280101
Bachelor Eindwerkstuk
Eef Masson
Blok 4 2009-2010

Inhoudsopgave

Inleiding	3
De beginjaren (1963-1969)	6
Van a priori naar a posteriori en de educatieve rol van televisie in de jaren zeventig	9
Fusie met de NOT en de groei van Jeugdeducatie sinds 1997	12
De jaren '00: Een leven lang leren voor iedereen	18
Conclusie	20
Bronnen	22

Erik de Vries, één van de pioniers van de Nederlandse televisie, zag vanaf zijn eerste kennismaking met televisie de informatieve en educatieve mogelijkheden van het medium. Televisie kon volgens hem inzicht geven in verschillende culturen en tot wederzijds begrip leiden: zodoende beschouwde hij educatie over cultuur tot het kerndoel van televisie.¹ Zijn ideeën over educatieve televisie resulteerden uiteindelijk in de oprichting van Teleac in 1962.

De oorsprong van Teleac lag bij Philips, het bedrijf waar De Vries na zijn eindexamen hbs-b kwam te werken. Dick de Korte, hoofd van de afdeling public relations stuurde De Vries in 1957 een brief met wat ideeën over 'schooltelevisie'. De ideeën die De Vries en de Korte voor ogen hadden, waren vooral gericht op het gebruik van technologie voor onderwijs en educatie in het zicht van de toenemende vrije tijd. Deze toenemende vrije tijd was onder andere te wijten aan de aantstonds in te voeren vrije zaterdag.

Het ontstaan van Teleac werd versneld door de betrokkenheid van de Nederlandse Maatschappij voor Handel en Nijverheid. Zij presenteerden in september 1961 een rapport onder de titel 'Technische Cineac'. Het accent lag op het interesse wekken voor algemene ontwikkeling en daarnaast op het bijdragen aan de culturele en vaktechnische ontwikkeling van de werknemers en daardoor aan een verhoogde productiviteit. Erik de Vries zag echter niets in deze doelstellingen, die volgens hem te hoog gegrepen waren voor de televisiekijker. Hij hield vast aan zijn ideeën over televisie als cultuureducatief medium².

Het oorspronkelijke plan van een technische cineac ontwikkelde zich richting een brede televisieacademie, die vanaf 1962 de naam 'Teleac' droeg.³

Al voordat het ontstaan van Teleac een feit was, bestonden er al verschillende ideeën over de doelstellingen van de organisatie. In dit onderzoek wil ik nagaan in hoeverre dit geldt in de jaren na de oprichting, inmiddels bijna vijftig jaar geleden. Ik zal dit doen aan de hand van de volgende onderzoeksvraag: *Wat waren door de jaren heen de doelstellingen van Teleac en welke aannamen over de rol van televisie, omroep, publiek en educatie liggen hieraan ten grondslag?*

Ik zal proberen deze vraag te beantwoorden aan de hand van de volgende deelvragen:

---

¹ Sonja de Leeuw, *De man achter het scherm. De televisie van Erik de Vries* (Amsterdam: Boom, 2008): 171.

² Idem, 188-189.

³ Idem, 190.

- Zijn de doelstellingen van Teleac in de loop der jaren veranderd of (vrijwel) hetzelfde gebleven?
- Waartoe is televisie in staat en wat zou ze idealiter moeten doen?
- Wat is de gewenste rol van de omroep?
- Wat wordt verstaan onder educatie?
- Hoe behoort de ideale kijker van Teleac zich te verhouden tot het aangeboden materiaal?
- Wie zou er onderwezen moeten worden en waarom?

In dit onderzoek worden de deelvragen niet afzonderlijk van elkaar beantwoord, maar wordt er per periode in de geschiedenis van Teleac naar een antwoord gezocht op deze deelvragen. In het eerste hoofdstuk worden de beginjaren van Teleac besproken: van 1963 tot 1969. De Beginselverklaring uit 1965 vormt in dit hoofdstuk een belangrijk uitgangspunt van de analyse. In het tweede hoofdstuk komen de belangrijkste ontwikkelingen uit het begin van de jaren '70 aan bod, waaronder de verschuiving van enkel a priori- naar ook a posteriori-belangstellenden. Het derde hoofdstuk start bij een belangrijke verandering in de organisatie van Teleac; namelijk bij de fusie met de Nederlandse Onderwijs Televisie (NOT) in 1996. Tenslotte worden in het vierde hoofdstuk verscheidene ontwikkelingen uit de jaren '00 besproken, waaronder de opkomst van het internet.

Mijn onderzoek zal de vorm aannemen van een discoursanalyse. Ik zal mij daarbij richten op de manier(en) waarop Teleac zichzelf profileert in zijn jaarverslagen. Deze bronnen zijn zeer bruikbaar voor dit onderzoek vanwege de expliciete uitspraken die Teleac in zijn jaarverslagen doet over zijn doelstellingen, maar ook vanwege de impliciete doelstellingen die bijvoorbeeld spreken uit zijn programmering. In de jaren zeventig en tachtig zijn er echter geen jaarverslagen verschenen van Teleac. Dit is de oorzaak van het hiaat dat in dit onderzoek is ontstaan in de bespreking van de verschillende perioden uit de geschiedenis van Teleac. In het begin van de jaren zeventig verscheen echter wel het document *Tien jaar Teleac 1963-1973*. Met behulp van deze bron, aangevuld met cursusoverzichten uit de latere jaren zeventig heb ik geprobeerd een beeld te vormen over die periode.

Taal in de brede zin van het woord vormt het object van een discoursanalyse. Het uitgangspunt van deze vorm van analyse is dat taalgebruik een vorm van sociaal gedrag is, die een cruciale rol speelt in de manier waarop sociale identiteiten en relaties geconstrueerd en gereproduceerd worden.⁴ Dit geldt dus ook voor de identiteit die Teleac zich in de loop der jaren heeft aangemeten door middel van de doelstellingen die het gepresenteerd heeft.

De Franse filosoof Foucault nam het 'discours' ook als eenheid van zijn analyses. Een discours kan beschreven worden als het geheel aan redematies waarmee een onderwerp in een bepaald perspectief wordt gezet. Het wordt gevormd door de geschreven of gesproken teksten rondom een bepaald onderwerp.⁵

Achter de term 'discoursanalyse' gaan verschillende benaderingen schuil. Omdat dit onderzoek zich richt op de zelfprofilering Teleac, zal hier gebruik worden gemaakt van het 'actorsperspectief': de taalgebruiker als producent of constructeur van een discours.⁶ Er wordt dus gekeken hoe Teleac zichzelf neerzet als educatieve omroep en wel discours het creëren rondom hun werkveld. Omdat het doel van dit onderzoek historisch is, en omdat het er voornamelijk op gericht is de ontwikkeling van de doelstellingen Teleac in kaart te brengen, zal de discoursanalyse minder de vorm aannemen van een kritische en meer van een beschrijvende analyse.

---

⁴ Barbara Johnstone, *Discourse Analysis* (Malden: Blackwell Publishers, 2004), 2-3.

⁵ "Michel FOUCAULT (1926 – 1984)" [1997] *foucault* - 01-07-2010 <http://www.fss.uu.nl/wetfil/96-97/foucault.htm>

⁶ "Discoursanalyse (masteropleiding) 02-08" [2008] *Vrije Universiteit Amsterdam – Gids* – 24-06-2010 http://www.studiegids.vu.nl/index.html?home_page.cfm?objectnaam=RELEVANTE_OBJECTEN&ruid=71618412&vak_ruid=69849262&datum=26-Sep-2007&taal=NL

De beginjaren (1963-1969)

In 1965 verscheen in het eerste jaarverslag van Teleac de Beginselverklaring van de stichting. In deze verklaring werden de doelstellingen en het beoogde publiek van Teleac expliciet beschreven:

I. De Stichting Televisie Academie Teleac stelt zich tot bijzondere taak televisie dienstbaar te maken aan de didactische opgave, waartoe de versnelde dynamiek der huidige samenleving onze generatie oproept. Deze versnelling confronteerde ons n.l. met nieuwe maatschappij- en cultuurvormen, waar andere levenspatronen, denkmodellen en werkschema's gelden. Tijdige informatie en instructie hieromtrent is dringend geboden, waarbij massacommunicatiemiddelen een waardevol hulpmiddel kunnen zijn.⁷

Volgens Teleac riep de “versnelde dynamiek der huidige samenleving” op tot een didactische opgave en moest er tijdig informatie en instructie gegeven worden over nieuwe maatschappij- en cultuurvormen. Massamedia waren hiervoor uiterst geschikt, en dan in het bijzonder de televisie. Dit was volgens Teleac het geval vanwege het feit dat televisie in staat was om op een snelle manier een groot publiek te bereiken vanuit een centraal punt.

Aan de hand van de educatieve televisie moesten mensen om leren gaan met de nieuwe levenspatronen, denkmodellen en werkschema's die voortkwamen uit de versnelde dynamiek van de samenleving. In de programmering van Teleac kwamen deze ideeën regelmatig terug. In 1965 werd er bijvoorbeeld een cursus gegeven met als thema SAMEN LEVEN NU EN MORGEN (SOCIAAL-ETHISCHE LEERGANG). Hier kwamen onderwerpen aan de orde als “de dynamiek van de samenleving, het vraagstuk van de economische orde, [...], enkele toekomstproblemen van de nederlandse economie, [...], arbeid in het tijdperk van de tweede industriële revolutie, leven in meerdere relaties”.⁸ Twee jaar later, in 1967, zond Teleac de cursus AUTOMATISERING uit: “Bestemd voor allen die op grond van hun

---

⁷ Peter de Werth, *Jaarverslag 1965* (Delft: Stichting Televisieacademie Teleac, 1966), 34.

⁸ Idem, 26.

werkzaamheden met de gevolgen van automatisering te maken hebben, maar in ruimere zin voor ieder, die belangstelling [had] voor de veranderingen in de moderne samenleving⁹”.

Naast het arbeiderspubliek richtte Teleac zich ook op de toepassingen van educatieve televisie in het beroeps- en hoger onderwijs. In 1967 schreef het uitgebreid over de toegevoegde waarde van educatieve televisie met betrekking tot het onderwijs in een gezamenlijke nota met de stichtingen ACRO en NOT. Doel van de stichtingen was om door middel van televisie de kwaliteit en kwantiteit onderwijs te vergroten. Dit wilden zij bereiken door televisie in te zetten op terreinen waar het bestaande onderwijs met problemen kampte en waar het visuele ondersteuning nodig had. Dit gebeurde onder andere door in het beroepsonderwijs gebruik te maken van televisiebeelden om nieuwe machines, waarover niet iedere school kon beschikken, te demonstreren en in het hoger onderwijs door nieuwe technieken goed zichtbaar duidelijk te kunnen maken.¹⁰

Teleac zag televisie dus als aanvulling op het bestaande onderwijs: het medium had vele voordelen en creëerde vele mogelijkheden, maar kon en wilde het bestaande onderwijs niet vervangen.

Over het beoogde publiek van Teleac stond in de beginselverklaring het volgende:

II. De uitzendingen van Teleac zullen zich derhalve qua inhoud en doelstelling richten op onderwijs en scholing in de ruimste zin en zullen bestemd zijn voor een publiek van a priori belangstellenden en belanghebbenden. Hieronder worden verstaan zij, die wetenschappelijk verantwoord televisie-onderwijs wensen te volgen, om in een manco aan kennis te voorzien.¹¹

Teleac richtte zich op verschillende groepen in de samenleving: burgers, arbeiders en academici. In eerste instantie was het plan om zich enkel op arbeiders te richten. Dit kan verklaard worden door het feit dat de Nederlandsche Maatschappij voor Nijverheid en Handel de impuls gaf tot de oprichting van Teleac. Er kwamen echter al snel andere groepen bij. De programmering van Teleac laat duidelijk zien dat het zich voor het overgrote deel

---

⁹ *Jaarverslag 1967* (Delft: Teleac, 1968), 6.

¹⁰ *Idem*, 28.

¹¹ De Werth, 34.

richtte op 'a priori belangstellenden en belanghebbenden': cursisten en kijkers die al van tevoren een bijzondere interesse hadden in een bepaald onderwerp. Er werden bijvoorbeeld cursussen uitgezonden als DE BOERDERIJ ALS ONDERNEMING (1966), DE DETAILLIST ALS ONDERNEMER (1967) en FRANS VOOR GEVORDERDEN (1968-1969).

Ook door het publiek van Teleac werden de uitgezonden cursussen als zeer specialistisch van aard gezien, "in die zin dat een bepaalde serie uitzendingen uitsluitend of vooral nuttig of interessant is voor een bepaalde beperkte groep uit het publiek".¹² Ook hieruit spreekt dat de cursussen zich voornamelijk richtten op een publiek van a priori-belangstellenden.

---

¹² . Wermer, "Onderzoek 1965-1973," in *Tien jaar Teleac 1963-1973. Inventarisatie van tien jaar Teleac en een visie op de toekomst van de instructieve omroep*, red. S. Zuiderbaan (Delft: Teleac, 1974), 34.

Van a priori naar a posteriori en de educatieve rol van televisie in de jaren zeventig

Al in de jaren zeventig stapte Teleac van het idee af om zich enkel op a priori-belangstellenden en belanghebbenden te richten. De argumentatie hierachter was dat a priori-belangstellenden dan wel de grootste publieksgroep waren bij de programma-omroep en dat zij naar het directe effect economisch voordeliger waren vanwege de indirecte bijdrage die zij leverden aan het welzijn van de maatschappij, maar “dat de omvang van de doelgroep in belangrijke mate wordt bepaald door de vraag of het doel, dat bij de communicatie gediend wordt, voor de betreffende groep existentieel is of een marginaal verschijnsel”.¹³ A.A. Sternman, destijds directeur van Teleac, schreef in het document *Tien jaar Teleac* over de a priori-belangstellenden en -belanghebbenden het volgende:

*Wel is langzamerhand duidelijk geworden dat het begrip ‘a priori geïnteresseerden’ geen afbakening is en kan zijn voor het werkkterrein van Teleac. [...] Het begrip ‘a priori geïnteresseerden kan uit het Teleac-woordenboek worden geschrapt*¹⁴

Verderop in hetzelfde document wordt zijn standpunt echter ontkracht door een uitspraak van F. Wermer, destijds Hoofd Afdeling Onderzoek en Documentatie. Hij beweerde dat om “het aantal cursisten, respectievelijk de ‘kijkvastheid’” en daardoor het effect van een cursus in positieve zin te beïnvloeden het belangrijk was om onder andere te zorgen voor een “scherp afgebakende doelgroep en doelstelling”. Volgens hem was het beter “om een kleine groep ‘a priori’ belangstellenden of belanghebbenden volledig tevreden te stellen dan op een gemiddelde te mikken en daardoor een grote groep cursisten teleur te stellen”.¹⁵

In de cursusoverzichten uit de jaren zeventig waren beide benaderingen en standpunten terug te zien. Enerzijds werd er een groot aantal cursussen uitgezonden met als doelgroep ‘iedereen’, bijvoorbeeld de cursus GEOLOGIE: “De cursus was bedoeld voor iedereen, aangezien we allemaal dagelijks met geologie te maken hebben¹⁶”. Anderzijds waren ook nog veel cursussen bestemd voor a priori-belangstellenden, zoals de cursus

¹³ A.A. Sterman, “Middelen, doelen en doelgroepen en de taak van Teleac,” in *Tien jaar Teleac 1963-1973. Inventarisatie van tien jaar Teleac en een visie op de toekomst van de instructieve omroep*, red. S. Zuiderbaan (Delft: Teleac, 1974), 14.

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ Wermer, 29.

¹⁶ Afdeling In- en Externe Betrekkingen, *Teleac overzicht cursusseizoenen 77-78/78-79* (Utrecht: Teleac, 1980), 8.

GESPREKKEN MET HULPVERLENERS, die bedoeld was voor iedereen, die op enigerlei wijze beroepshalve werkzaam was in de hulpverlening.¹⁷ Ook het gebruik van termen als het “verbeteren” van bepaalde vaardigheden wees erop dat enige voorkennis of belangstelling vooraf wenselijk was. Dit was bijvoorbeeld het geval bij de cursus GUTEN TAG, WIE GEHT’S, die als doel had “om de vaardigheid in spreken van en luisteren naar het Duits te verbeteren¹⁸”.

In *Tien jaar Teleac* werd behalve aan het gewenste publiek ook veel aandacht besteed aan de rol van televisie. Waar televisie in de beginjaren van Teleac nog als meest voornamelijk medium gold, hing Teleac in de jaren zeventig meer aan de ideologie van Marshall McLuhan: ‘The medium is the message’. Praktisch gezien hield dit in dat er meer waarde werd gehecht aan de mediumspecificiteit van de verschillende media en dat dit ook terug te zien was in de cursusbegeleiding. R. Engers, destijds hoofd afdeling Studiebegeleiding verwoordde dat als volgt:

Het tijdperk waarin televisie als enig en voornaamste middel werd gezien om de onderwijsdoeleinden van Teleac te verwezenlijken, is voorbij. In de huidige opvatting wordt televisie – terecht – gezien als deel van een gekombineerd systeem, waarin behalve televisie als voornamelijk pijlers fungeren: schriftelijk onderwijs en studiegroepbijeenkomsten.¹⁹

In de ongeveer vijftien jaren dat Teleac bestond had de studiebegeleiding van hun cursussen zich uitgebreid van televisie met eventueel schriftelijke begeleiding naar studiebegeleiding via onder andere radio-uitzendingen, grammofoonplaten, cassettes, documentatie, mondelingen lessen, conferenties, congressen, studiegroepen en excursies.²⁰

Televisie werd desalniettemin als een belangrijk medium gezien om een educatieve boodschap over te brengen, vanwege het audio-visuele karakter van het medium. H. van

---

¹⁷ Afdeling In- en Externe Betrekkingen, *Teleac overzicht cursusseizoenen 1976-1977* (Utrecht: Teleac, 1978), 19.

¹⁸ Afdeling In- en Externe Betrekkingen, *Teleac overzicht cursusseizoenen 77-78/78-79*, 5.

¹⁹ R. Engers, “Van schriftelijke begeleiding tot multimediale aanpak,” in *Tien jaar Teleac 1963-1973. Inventarisatie van tien jaar Teleac en een visie op de toekomst van de instructieve omroep*, red. S. Zuiderbaan (Delft: Teleac, 1974), 39.

²⁰ H. van Praag, “De evolutie van onze didactiek,” in *Tien jaar Teleac 1963-1973. Inventarisatie van tien jaar Teleac en een visie op de toekomst van de instructieve omroep*, red. S. Zuiderbaan (Delft: Teleac, 1974), 19.

Praag, destijds wetenschappelijk hoofdmedewerker bij Teleac beschreef het mediumspectra van televisie als volgt:

Globaal genomen kunnen we stellen, dat van tv-instructie verwacht mag worden dat het beeld niet slechts adstruktie van het gesproken (of geschreven) woord is, maar autonome instructie geeft. De Engelse tv-didaktikus Jones heeft dit alles geformuleerd: 'No illustration but demonstration'. En hiermee vervult de tv reeds een multimediale functie. [...] Televisie heeft in hoge mate de mogelijkheid om het detail te tonen, vast te houden en te herhalen.²¹

Als voorbeelden van toepassingen van deze kwaliteiten noemde Teleac een hoogleraar tandheelkunde, die een demonstratie-college gaf en door middel van televisie deze demonstratie zichtbaar kon maken voor de achterste rijen met studenten. Ook konden belangrijke chirurgische details herhaaldelijk worden getoond.²²

Uiteindelijk benoemde Teleac haar doel met gebruikmaking van de verschillende media als volgt: het geven van onderwijs en vorming, waarbij de combinatie van de verschillende media moest leiden tot verlening van het effect van de uitzending, ofwel het verkrijgen van optimalisering van de boodschap die Teleac uit wilde dragen.²³

---

²¹ Ibidem.

²² Ibidem.

²³ Engers, 43.

Fusie met de NOT en de groei van jeugdeducatie vanaf 1996

Het jaar 1996 stond voor Teleac in het teken van de fusie met de Nederlandse Onderwijs Televisie (NOT). De grootste verandering die optrad na deze fusie was het ontstaan van de verschillende afdelingen voor volwassenen- en jeugdeducatie. Waar Teleac zich vóór de fusie voornamelijk richtte op educatie voor volwassenen, werden er vanaf dat jaar ook programma's ontwikkeld voor het primaire en voortgezet onderwijs. Deze taak was tot dan toe vervuld door de NOT, maar werd na de fusie voortgezet binnen de organisatie Teleac/NOT.

Over haar missie na de fusie schreef Teleac/NOT: "Het streven is erop gericht mensen van alle leeftijden in staat te stellen kennis te verwerven en hun leren te bevorderen²⁴". Waar in eerdere jaren slechts werd gesproken over 'mensen met verschillende leefstijlen' werd er in het jaarverslag van 1996 expliciet over 'alle leeftijden' gesproken.

Een verantwoording voor de oprichting van verschillende afdelingen van educatie verwoordde Teleac/NOT als volgt:

*Het basisonderwijs moet het fundament leggen voor het maatschappelijk leven en voor het leren elders en later. Het stelsel van voortgezet onderwijs heeft een belangrijke taak in de voorbereiding op deelname aan de maatschappij.*²⁵

In dit citaat maakte Teleac/NOT duidelijk dat educatie in het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs voornamelijk een fundament voor en een voorbereiding op het maatschappelijk leven behoorde te zijn. Het basisonderwijs moet daarnaast voorbereiden op "het leren elders en later". Taal leek voor Teleac/NOT een doel te zijn dat geïnstitutioneerd moest worden om laatstgenoemde te bereiken, gezien het grote aantal cursussen dat aan dit onderwerp werd besteed. Een groot deel van de programma's van het in 2003 opgerichte PeuterTV was bijvoorbeeld taal-gerelateerd. In 2003 was dit onder andere het programma MENEER LOGEER, een multimediaal voorleesproject voor twee- tot zesjarigen. In het jaarverslag over 2003 stond: "Het doel is om voorlezen te stimuleren, zowel thuis als op

---

²⁴ Annemarie Rhebergen, en Yvon Marree, *Jaarverslag 1996* (Utrecht: Teleac, 1997), 8.

²⁵ Idem, 10.

school. Voorlezen prikkelt de fantasie en stimuleert de taalontwikkeling van kinderen.²⁶ Een eigen productie van Teleac/NOT voor PeuterTV waar veelvuldig naar werd verwezen is HET ZANDKASTEEL (2005). Ook dit programma richtte zich - onder andere - op de taalontwikkeling bij peuters. De tekst van het verhaal werd ondersteund met bewegende beelden en geluid, en volgens Teleac/NOT werd daardoor het verhaal beter begrepen en leidde daarmee tot een uitbreiding van de woordenschat.²⁷ Ook de programma's bestemd voor het primair onderwijs en het voortgezet onderwijs richtten zich vaak op taal-gerelateerde onderwerpen. Voor het primair onderwijs werd DE SCHATKAST ontwikkeld, dat zich richtte op beginnende geletterdheid bij jonge kinderen.²⁸ In het voortgezet onderwijs werd de nadruk verlegd van (beginnende) geletterdheid naar het beheersen van vreemde talen. Voor onder andere de talen Engels, Frans en Duits werden programma's ontwikkeld.

Het primair en het voortgezet onderwijs moesten volgens Teleac/NOT een gedegen basis vormen voor een gepaste deelname aan de maatschappij. In de cursussen die Teleac/NOT in de jaren na de fusie onder de noemer Jeugdeducatie uitgezond, zijn twee stromingen te ontdekken: cursussen waarbij de nadruk ligt op het ontwikkelen van maatschappelijke betrokkenheid en cursussen die zich er op richtten de maatschappelijke positie van de jonge kijkers te versterken. Teleac/NOT zag maatschappelijke betrokkenheid dus als een vorm van sociaal gewenst gedrag. Cursussen die zich hierop richtten waren onder andere cursussen met een focus op bescherming van het milieu (NIEUWS UIT DE NATUUR (2001), WATER, MENSEN EN WERK (2002), MENSEN EN NATUURGEWELD (2004)) en cursussen als VLUCHTELINGENPROBLEMATIEK (2004) en ONTWIKKELINGSSAMENWERKING (2005). Cursussen gericht waren op het verbeteren van de maatschappelijke positie van jongeren waren: FOCUS OP DE MAATSCHAPPIJ (2005), over verschillende onderwerpen die de jongeren persoonlijk aangaan (uitgaan, dominante cultuur en subcultuur, invloed van de media), ONZE SCHOOL DOET AAN BURGERSCHAP (2006) en RUIJ BAAN (2006). In laatstgenoemde cursus worden de jongeren getraind hun algemene vaardigheden te verbeteren, zoals interviewen, informatie opzoeken

---

²⁶ Wilma A. de Boer-Leijnsma, *Jaarverslag 2003* (Hilversum: Teleac/NOT, 2004), 10.

²⁷ Wilma A. de Boer-Leijnsma, Saskia van Gent en Afdeling Communicatie & Marketing, *Jaarverslag 2009* (Hilversum: Teleac, 2010), 5.

²⁸ *Jaarverslag 2001* (Hilversum: Teleac/NOT, 2002), 9.

op internet en afspraken maken.²⁹ Deze competenties waren volgens Teleac/NOT van belang om een sterke maatschappelijke positie te verkrijgen.

Over het belang van de afdeling Volwasseneneducatie schreef Teleac/NOT het volgende:

*Onderwijs en volwasseneneducatie zijn voor onze samenleving van fundamentele betekenis. Enerzijds wordt de samenleving complexer, terwijl anderzijds kennis sneller veroudert en de hoeveelheid kennis voortdurend toeneemt.*³⁰

Dit is een opvallende uitspraak, omdat deze bewering al sinds de oprichting van Teleac als verantwoording werd gebruikt voor het aanbieden van educatie. Al in het eerste jaarverslag van Teleac werd er gesproken over de “versnelde dynamiek der huidige samenleving³¹”. In dit citaat uit 1995 werd de samenleving beschreven als steeds complexer, en in de jaren '00 beschreef Teleac/NOT de samenleving als een “adembenemende stroomversnelling³²”: een maatschappij waar de “hoeveelheid kennis en informatie in hoog tempo” toeneemt. Deze ontwikkelingen leidden volgens Teleac/NOT tot een steeds groeiende behoefte aan educatie.

Zowel binnen de jeugd- als de volwasseneneducatie vormde sinds 2004 het ideeëngoed van het zogeheten ‘nieuwe leren’ de inspiratie voor de vormgeving van de programma’s van Teleac/NOT. Het nieuwe leren was een vorm van ontdekkend, onderzoekend en samenwerkend leren, waar de nadruk lag op interactief en ontdekkend onderwijs³³ en minder op centrale instructie vanuit Teleac/NOT zoals dit in de beginjaren het geval was. Op televisie was dit bijvoorbeeld terug te zien in het programma HOELAHOEP (2009), waar problemen werden voorgelegd aan de kinderen in het publiek. Samen met de hoofdrolspelers Hoela en Hoep ontdekten zij vervolgens welke oplossingen wel en welke oplossingen niet werkten. Het programma stimuleerde volgens Teleac/NOT het onderzoekend en probleemoplossend vermogen bij jonge kinderen en liet volgens hen zien

---

²⁹ Leo Both en Lex Boezeman, *Jaarverslag 2006* (Hilversum: Teleac/NOT, 2007), 15.

³⁰ Omvlee en Marree, *Jaarverslag 1995*, 10.

³¹ De Werth, 34.

³² Wilma A. de Boer-Leijnsma, Afdeling Communicatie en Marike Dingemans, *Jaarverslag 2002* (Hilversum: Teleac/NOT, 2003), 5.

³³ Wilma A. de Boer-Leijnsma, Trees Kroon en Tessa de Vries, *Jaarverslag 2005* (Hilversum: Teleac/NOT, 2006), 11.

hoe vindingrijk kinderen zijn bij het zoeken naar oplossingen. Naast interactie op televisie vervulde vooral het internet een grote rol binnen het nieuwe leren. Door zelf te kunnen klikken op verschillende delen van de websites van Teleac/NOT, ontdekten kinderen spelenderwijs hoe een computer werkt.

Sinds 1995 vormde internet een onderdeel van het multimediale educatieve aanbod van Teleac/NOT. In de jaren daarna investeerde Teleac/NOT structureel in het bouwen van educatieve sites, en sinds 2004 noemde het internet een “een volwaardig medium binnen het [hun] totale multimediale aanbod”³⁴. Over de rol van internet schreef Teleac/NOT:

*Binnen Teleac/NOT wordt internet gezien als belangrijk medium bij het realiseren van de educatieve doelstelling. Anders dan in de radio- en televisieprogramma's leent internet zich bij uitstek voor het geven van uitgebreide achtergrondinformatie, links naar relevante sites van derden en de mogelijkheid om met de redactie of andere geïnteresseerden van gedachten te wisselen.*³⁵

Teleac/NOT zag het internet als een goede aanvulling op haar televisie- en radioprogramma's. Internet bood mogelijkheden die in de voorgaande jaren met televisie, radio en geschreven teksten niet of nauwelijks aan bod waren, zoals in het citaat naar voren kwam. Hoewel Teleac/NOT internet als volwaardig medium zag, bleef het binnen Teleac/NOT toch ondergeschikt aan het belang van de programma's op televisie en radio. In 2005 werd daar het volgende over geschreven: “Het hart van de activiteiten is nog altijd het maken van radio- en tv-programma's”³⁶.

Met de komst van het internet veranderde ook de houding die Teleac/NOT van haar publiek verwachtte. Konden cursisten altijd al actief deelnemen aan de cursussen door de bijbehorende lesstof bij Teleac te bestellen, met de opkomst van het internet werd door Teleac/NOT een nog actievere deelname en meer interactie van haar publiek verwacht. In vrijwel alle teksten over internet in de jaarverslagen van Teleac kwam een dergelijke aansporing tot uitdrukking: “Inmiddels groeit het aantal project- en doelgroepsites, waar

---

³⁴ Wilma A. de Boer, en Trees Kroon, *Jaarverslag 2004* (Hilversum: Teleac/NOT, 2005), 26.

³⁵ De Boer-Leijnsma, Afdeling Communicatie en Dingemans, 23.

³⁶ De Boer-Leijnsma, Kroon en De Vries, 27.

aanvullende leerstof, informatie, oefeningen, chatboxen etc. te vinden zijn. Dit alles vergroot de interactie met de bezoekers”³⁷, “doelgroepen en organisaties een educatief platform te bieden voor participatie³⁸”. Zowel van kinderen, jongeren en volwassenen werd verwacht dat zij zich een actieve houding zouden aanmeten, een houding die aansloot bij het ideeëngoed van het nieuwe leren.

---

³⁷ *Jaarverslag 2001* (Hilversum: Teleac/NOT, 2002), 22.

³⁸ De Boer-Leijnsma, Kroon en De Vries, 26.

De jaren '00: Een leven lang leren voor iedereen

De twee meest recente jaarverslagen van Teleac/NOT en Teleac (in 2009 is een naamswijziging doorgevoerd) beginnen als volgt:

Teleac draagt als publieke educatieve omroep bij aan een leven lang leren voor iedereen, door middel van een breed, toegankelijk en inspirerend aanbod van crossmediale educatie.³⁹

Waar Teleac zich in 1965 nog richtte op “een publiek van a priori belangstellenden en belanghebbenden” en vanaf de jaren zeventig ook a posteriori-belangstellenden expliciet werden genoemd, gebruikte het in 2008 en 2009 de term “iedereen”. Volgens Teleac was het zijn missie om niemand uit te sluiten van educatie en dit werd in zijn jaarverslagen dan ook benadrukt. Hoewel Teleac zich sinds de jaren '70 niet meer richtte op een publiek van a priori-belangstellenden, waren voornamelijk de programma's voor de jeugd in de jaren '00 niet gericht op een publiek dat al van te voren meer dan gemiddeld in een onderwerp was geïnteresseerd. Dit werd zowel impliciet als expliciet duidelijk. Expliciet werd dit bijvoorbeeld genoemd in het jaarverslag over 2008, in de beschrijving van het programma LES VAN HET JAAR 2008. Deze wedstrijd, waarin scholen zelf een programmaonderdeel maakten voor Teleac/NOT, had als doel “leerlingen en leerkrachten in het primair onderwijs te enthousiasmeren voor het geschiedenisvak”. Hier werd duidelijk dat Teleac/NOT probeerde om meer belangstelling te kweken voor een bepaald onderwerp, door te spreken over het ‘enthousiasmeren’ van hun publiek. Impliciet bleek dit uit het feit dat Teleac/NOT een veelvoud aan woorden als ‘motiveren’, ‘boeien’, ‘stimuleren’ en ‘betrekken’ gebruikte.

Naast de a posteriori-belangstellenden bleef Teleac/NOT zich ook richten op de vraag naar cursussen van buitenaf. Dit blijkt voornamelijk uit de regelmatige vermeldingen van het feit dat Teleac/NOT ‘vraaggericht’ en ‘vraaggestuurd’ werkte. De vraaggestuurde benadering was terug te zien in de vele samenwerkingen met verschillende organisaties bij de ontwikkeling van programma's. Voorbeelden van samenwerkingen waren het volwassenenprogramma BUITENBEENTJES (2003), een project dat tot stand kwam dankzij een

---

³⁹ Nadine Schenau, Afdeling Communicatie Teleac/NOT en Robert van der Broek, *Verslag over het jaar 2008* (Hilversum: Teleac/NOT, 2009), kaft.

bijdrage van en in samenwerking met het Nationaal Fonds Geestelijke Volksgezondheid en de Hersenstichting Nederland; en het programma BEAGLE, IN HET KIELZOG VAN DARWIN (2009). In het laatstgenoemde programma begon de VPRO in samenwerking met Canvas en Teleac/NOT aan dezelfde reis die Charles Darwin ooit maakte in het kader van zijn 150-jarig jubileum. Voor BEAGLE, IN HET KIELZOG VAN DARWIN werd samengewerkt met het Platform Bèta Techniek, de Koninklijke Nederlandse Academie van Wetenschappen, het Nederlands Instituut voor Biologie, het project TalentenKracht, en de afdeling Schooltv van Teleac/NOT.

Uit de cijfers van Teleac bleek dat er, voornamelijk bij de volwassenenprogramma's, toch vaak sprake was van a priori-belangstellenden: "Teleac zendt vooral uit op Nederland 1 en dat is te zien in de samenstelling van het kijkerspubliek: het gaat om relatief veel 50-plussers en veel vrouwelijke kijkers met een sterke interesse in cultuur, politiek, literatuur en godsdienst."⁴⁰ In hetzelfde stuk tekst vermeldde Teleac/NOT echter dat het ook graag andere doelgroepen wilde bereiken. Pogingen hiertoe werden onder andere ondernomen door programma's uit te zenden op andere zenders; bijvoorbeeld op Nederland 2, en door programma's te ontwikkelen voor specifieke doelgroepen.⁴¹

Een kwestie waar pas sinds de laatste jaren aandacht aan werd besteed, was de zogeheten 'mediawijsheid'. Sinds de opkomst van het internet nam volgens Teleac/NOT niet alleen de hoeveelheid kennis en informatie in hoog tempo toe, maar was er volgens hen ook sprake van een toenemende overvloed aan ongestructureerde informatie. Ook dit leidde volgens Teleac/NOT tot een groeiende behoefte aan educatie, en de laatste jaren werd hier dan ook ruim aandacht aan besteed. Volgens Teleac/NOT was de toegang tot kennis en educatie en een goed gebruik hiervan essentieel voor het maatschappelijk functioneren van individuen en groepen. Het geloofde dat de educatieve omroep via de aan de omroep beschikbare massamedia een bijdrage kon leveren aan scholing, onderwijs en vorming op dat gebied.⁴² Kijkend naar de cursussen en series die Teleac/NOT door de jaren heen aanbood, lijkt echter naar voren te komen dat vooral kinderen en jongeren volgens hen scholing nodig hadden op dat gebied. De enige cursus voor volwassenen met betrekking tot de invloed van media was het programma NATIONALE OUDERAVOND: GERAAKT DOOR TV, wat echter betrekking had op de

---

⁴⁰ De Boer-Leijnsma, en Kroon, 8.

⁴¹ Ibidem.

⁴² De Boer-Leijnsma, Afdeling Communicatie en Dingemans, 5.

schadelijke gevolgen van televisiekijken door kinderen.⁴³ Voor jongeren werd er in de jaren '00 vrijwel ieder jaar een serie aangeboden met als onderwerp media-educatie of mediawijsheid. In 2001 was dit de serie MEDIA ONDER HET MES, waarmee Teleac/NOT als doel had om leerlingen in het voortgezet onderwijs hun kritisch inzicht in de media te laten ontwikkelen.⁴⁴ Ook met het media-educatieproject MEDIAMIND probeerde Teleac/NOT, in samenwerking met de Publieke Omroep, jongeren kritisch om te laten gaan met de berichtgeving via de verschillende media.⁴⁵ Eén van de redenen voor het aanbieden van media-educatie was de gedachte binnen Teleac/NOT dat nieuwe media in theorie veel mogelijk maakten, maar dat die mogelijkheden alleen konden worden benut als mensen in staat waren die nieuwe media goed te gebruiken.⁴⁶ Bij nieuwe media leek dit voor Teleac/NOT sterker te gelden dan bij de traditionele media, aangezien de ontwikkeling van de cursussen mediawijsheid vrijwel parallel verliepen aan de opkomst van het internet binnen de organisatie.

---

⁴³ Idem, 14.

⁴⁴ *Jaarverslag 2001* (Hilversum: Teleac/NOT, 2002), 10.

⁴⁵ De Boer-Leijnsma, Van Gent en Afdeling Communicatie & Marketing, 16.

⁴⁶ De Boer-Leijnsma, Kroon en De Vries, 6.

Conclusie

De doelstelling van Teleac is in de afgelopen 45 jaar grofweg verschoven van het aanbieden van educatie aan volwassen a priori-belangstellenden naar zowel kinderen, jongeren als volwassenen zonder specifieke belangstelling met betrekking tot een bepaald onderwerp.

Waar Teleac zich in de jaren zestig richtte op a priori-belangstellenden en – belanghebbenden, veranderde dit al snel. Al in de jaren zeventig kwamen er geluiden op dat Teleac zich niet enkel moest richten op a priori-belangstellenden, dat deze groep geen afbakening is en kon zijn voor het werkterrein van Teleac. Deze trend zette zich tot heden voort, want in de jaren '00 was het streven van Teleac om 'een leven lang leren' aan te bieden aan 'iedereen'.

Een grote verandering die hier aan ten grondslag lag, was de fusie met de Nederlandse Onderwijs Televisie in 1996 en het daaropvolgende feit dat 'jeugdeducatie' aan de taken van Teleac werd toegevoegd. Leeftijd was sindsdien ook geen afbakening meer voor het werkterrein van Teleac. Volgens Teleac/NOT was het belangrijk om de jeugd te onderwijzen vanwege het feit dat het primair en voortgezet onderwijs een fundament voor het verdere maatschappelijke leven behoorden te zijn en omdat de massamedia daar volgens hen hun steentje aan konden bijdragen.

Door de jaren heen werd Teleac steeds meer een multimediale organisatie: in de jaren zestig bestond hun cursusaanbod 'slechts' uit televisieprogramma's, eventueel aangevuld met schriftelijke begeleiding. Al snel kwamen daar andere media bij, zoals grammofonplaten, cassettebandjes en mondelinge bijeenkomsten. Er werd door Teleac sinds de jaren zeventig meer waarde gehecht aan een 'gekombineerd systeem' van de verschillende media, vanwege de mediumspecifieke kwaliteiten ervan. Televisie werd desalniettemin als een belangrijk medium gezien om een educatieve boodschap over te brengen, vanwege het audio-visuele karakter van het medium.

Sinds 1995 maakte Teleac gebruik van het medium internet. Het werd gezien als belangrijk medium bij het realiseren van de educatieve doelstelling, vanwege kwaliteiten als het kunnen bieden van uitgebreide achtergrondinformatie, links naar relevante sites en de mogelijkheid om met anderen van gedachten te wisselen, ofwel interactiviteit van de bezoeker.

Met de opkomst van het internet veranderde ook de houding die Teleac/NOT van haar publiek verwachtte. In vrijwel al haar jaarverslagen sinds die tijd kwamen aansporingen terug aan het adres van haar publiek om een nog meer actieve en interactieve houding aan te nemen: een houding die aansloot bij het ideeëngoed van het 'nieuwe leren' dat Teleac/NOT sinds 2004 als aanleiding gebruikte voor de invulling van haar programma's.

Een opmerkelijk iets was het feit dat Teleac gedurende haar gehele bestaan de 'snel veranderende maatschappij' als verantwoording gebruikte voor het aanbieden van educatie. In de jaren zestig werd al gesproken over 'de versnelde dynamiek der huidige samenleving' en ook in de meest recente jaarverslagen kwamen vergelijkbare uitspraken terug. Door de snel veranderende maatschappij bleef er volgens Teleac een steeds groeiende behoefte aan educatie, wat voor Teleac een legitimering van haar bestaan inhield.

Bronnen

Primaire bronnen:

Jaarverslagen:

Alle onderstaande jaarverslagen van Teleac en Teleac/NOT zijn beschikbaar in het bedrijfsarchief van Teleac te Hilversum. De jaarverslagen staan op chronologische volgorde geordend.

- Werth, Peter de. *Jaarverslag 1965*. Delft: Stichting Televisie Academie Teleac, 1966.
- *Jaarverslag 1966*. Delft: Teleac, 1967.
- *Jaarverslag 1967*. Delft: Teleac, 1968.
- *Jaarverslag januari 1968 - juni 1969*. Delft: Teleac, 1969.
- Wijk, Cato van, en Afd. In- en Externe Betrekkingen. *Jaaroverzicht en sociaal jaarverslag 1990*. Utrecht: Teleac, 1991.
- Domburg, Ineke, en Yvon Marree. *Jaarverslag 1991*. Utrecht: Teleac, 1992.
- Afdeling Public Relations en Voorlichting en Yvon Marree. *Jaarverslag 1992*. Utrecht: Teleac, 1993.
- Afdeling Public Relations en Voorlichting en Yvon Marree. *Jaarverslag 1993*. Utrecht: Teleac, 1994.
- Omvlee Bregina, en Yvon Marree. *Jaarverslag 1994*. Utrecht: Teleac, 1995.
- Omvlee Bregina, en Yvon Marree. *Jaarverslag 1995*. Utrecht: Teleac, 1996.
- Rhebergen, Annemarie, en Yvon Marree. *Jaarverslag 1996*. Utrecht: Teleac, 1997.
- *Boer-Leijnsma, Wilma A., en Yvon Marree. Jaarverslag 1998*. Hilversum: Teleac/NOT, 1999.
- Boer-Leijnsma Wilma de, en Afdeling Communicatie. *Jaarverslag 1999*. Hilversum: Teleac/NOT, 2000.
- Boer-Leijnsma Wilma A. de, en Afdeling Communicatie. *Jaarverslag 2000*. Hilversum: Teleac/NOT, 2001.
- *Jaarverslag 2001*. Hilversum: Teleac/NOT, 2002.
- Boer-Leijnsma, Wilma A. de, Afdeling Communicatie en Marike Dingemans. *Jaarverslag 2002*. Hilversum: Teleac/NOT, 2003.

- Boer-Leijnsma, Wilma A. de. *Jaarverslag 2003*. Hilversum: Teleac/NOT, 2004.
- Boer-Leijnsma, Wilma A. de, en Trees Kroon. *Jaarverslag 2004*. Hilversum: Teleac/NOT, 2005.
- Boer-Leijnsma, Wilma A. de, Trees Kroon en Tessa de Vries. *Jaarverslag 2005*. Hilversum: Teleac/NOT, 2006.
- Both, Leo, en Lex Boezeman. *Jaarverslag 2006*. Hilversum: Teleac/NOT, 2007.
- Boer-Leijnsma, Wilma A. de, en Nadine Schenau. *Verslag over het jaar 2007*. Hilversum: Teleac/NOT, 2008.
- Schenau, Nadine, Afdeling Communicatie Teleac/NOT en Robert van der Broek. *Verslag over het jaar 2008*. Hilversum: Teleac/NOT, 2009.
- Boer-Leijnsma, Wilma A. de, Saskia van Gent en Afdeling Communicatie & Marketing. *Jaarverslag 2009*. Hilversum: Teleac, 2010.

Cursusoverzichten:

Alle onderstaande cursusoverzichten van Teleac en Teleac/NOT komen uit het bedrijfsarchief van Teleac te Hilversum.

- Afdeling In- en Externe Betrekkingen. *Teleac overzicht cursusseizoen 1976-1977*. Utrecht: Stichting Teleac, 1978.
- Afdeling In- en Externe Betrekkingen. *Teleac overzicht cursusseizoen 77-78/78-79*. Utrecht: Stichting Teleac, 1980.
- Afdeling In- en Externe Betrekkingen. *Teleac overzicht cursusseizoen 1979-1980 / 1980-1981*. Utrecht: Stichting Teleac, 1982.

Het document *Tien jaar Teleac 1963-1973. Inventarisatie van tien jaar Teleac en een visie op de toekomst van de instructieve omroep*. is aanwezig in de Universiteitsbibliotheek Binnenstad van de Universiteit Utrecht.

- Engers, R. "Van schriftelijke begeleiding tot multimediale aanpak." In *Tien jaar Teleac 1963-1973. Inventarisatie van tien jaar Teleac en een visie op de toekomst van de instructieve omroep*, red. S. Zuiderbaan, 39-46. Delft: Teleac, 1974.
- Praag, H. van. "De evolutie van onze didaktiek." In *Tien jaar Teleac 1963-1973. Inventarisatie van tien jaar Teleac en een visie op de toekomst van de instructieve omroep*, red. S. Zuiderbaan, 17-24. Delft: Teleac, 1974.

- Sterman, A.A. "Middelen, doelen en doelgroepen en de taak van Teleac." In *Tien jaar Teleac 1963-1973. Inventarisatie van tien jaar Teleac en een visie op de toekomst van de instructieve omroep*, red. S. Zuiderbaan, 11-16. Delft: Teleac, 1974.
- Wermer, F. "Onderzoek 1965-1973." In *Tien jaar Teleac 1963-1973. Inventarisatie van tien jaar Teleac en een visie op de toekomst van de instructieve omroep*, red. S. Zuiderbaan, 25-38. Delft: Teleac, 1974.

Secundaire literatuur:

- Akkermans, Leo. *Televisie. Beginjaren van een nieuw beroep*. Amsterdam: Boom, 2003.
- Johnstone, Barbara. *Discourse Analysis*. Malden: Blackwell Publishers, 2004.
- Leeuw, Sonja de. *De man achter het scherm. De televisie van Erik de Vries*. Amsterdam: Boom, 2008.